

KEES FENS-LEZING

Willem Jan Otten

Leven om te
lezen, lezen om
te leven

Athenaeum—Polak & Van Gennep
Amsterdam 2017

Een lezing in de geest van Kees Fens is een lezing uit enthousiasme: hij heeft ons, zijn lezers, aangesproken op onze gretigheid. Hem lezen, was ontdekken hoe groot je verlangen naar lectuur was; hij was in staat je te doen geloven dat je Gregorius de Grote in het Latijn zou willen lezen. Of: zou *kunnen* willen lezen, ook als je het niet *kon* willen, omdat je Latijn verdampt was. Hij onderbrak zijn eigen lectuur alleen om te schrijven, over zijn lectuur, en in toenemende mate bestond zijn lectuur uit boeken over lectuur – zijn ‘Maandagstukken’ in de jaren negentig gingen over studies en biografieën van schrijvers die hij al gelezen had. Ze hebben een van zijn sterkste en rijkste bundels opgeleverd: *Leermeesters* (uit 1994), het boek van een vijftenzestigjarige.

Toen ik delen eruit herlas realiseerde ik me eens te meer hoe bijzonder het geweest is: elke maandag in *de Volkskrant* een essay van meer dan tweeduizend woorden over Anselmus, Petrarca, George Herbert, Paul Valéry of Borges, en elk stuk volstrekt verstoken van enige actualiteitswaarde. Aan levende schrijvers deed Fens op maandag niet. Daar is hij in de lange loop van zijn schrijversleven steeds minder aan gaan doen – in de jaren tachtig is hij ermee opgehouden de Nederlandse literatuur als zijn lopende zaak

te beschouwen. Hij was een door en door verliteratuurd mens, en toch las hij niet *omdat* iets literatuur was. En ook niet om te bepalen *of* iets literatuur was. Hoe goed hij daar, vóór de jaren tachtig, met zijn timmermansoog, vooral voor poëzie, ook in was. En hoeveel hij ook heeft betekend, vooral in de eerste helft van zijn schrijverschap, voor de canonisering van literaire werken – hij heeft niet alleen mij begin jaren zeventig besmet met een levenslange liefde voor Anton Koolhaas en A. Alberts.

Er is iets geheimzinnigs aan de man of vrouw die lezend leeft. Er is geen enkelvoudig woord voor, maar we kunnen hem of haar een ‘leeslever’ noemen, niet te verwarren met de ‘leeflezer’ – die leest om te weten hoe hij moet leven. De leeslever heeft het gevoel, denk ik, dat hij of zij door te lezen aangesloten raakt op een brein dat voor hem denkt. Of: door hem héén denkt. Op een of andere manier vindt hij altijd feilloos het boek dat hij wil lezen. Terwijl hij leest blijft hij heus ook ‘zelf denken’, dat merk je aan het feit dat hij soms een streepje zet in de kantlijn, of een aantekening maakt – en toch wordt er voor hem gedacht door de zinnen die hij leest, zijn denken wordt van hem *overgenomen*. Dat een boek op zeker moment uit is, is voor de leeslever een rare toestand – hoe moet je denken zonder dat je leest? Voor Fens lag de oplossing van jongs af aan voor de hand – schrijven over, of naar aanleiding van, of voortbordurend op, het zojuist gelezene was de voortzetting van lezen met andere middelen. En ik geloof werkelijk dat ook dat wat hij schreef voor zijn eigen gevoel gedacht werd door

wat hij aan het lezen was, en dat we dat misschien het *meedenkend brein* kunnen noemen. In zijn biografie vertelt Wiel Kusters dat Fens razendsnel zijn stukken – juist ook de maandagse – schreef, en ik heb hem zelf eens horen zeggen dat hij ze nooit overlas, ook niet, of juist niet, als ze in de krant stonden. Logisch, want tegen die tijd was hij alweer aangesloten op het Meelezend Brein. Waarom zou hij zichzelf ook nog door zijn eigen geschrijf laten denken?

Dit is hoe dan ook de indruk die een verzameling van zijn krantenstukken wekt: het zijn onderbrekingen van één lectuur – of het nu over Augustinus gaat, over Erasmus of over kardinaal Newman, de veertig boeken die hij gelezen had, vormden tezamen één geest, één brein om op aangesloten te zijn. En dankzij de stukken konden wij, de maandagse lezers (uit Kusters' biografie blijkt dat wij in de lezersonderzoeken sterk in aantal slonken), op dat onuitgesproken, denkbeeldige, door Fens heen stromende vertoog aangesloten worden. Wie zelf tot leesleven geneigd was, wist wat hem te doen stond. De nieuwe Petrarcavertaling kopen. Borges uit de kast pakken. De Augustinusbiografie van Peter Brown aanschaffen.

Bij alle bewondering die ik voor Kees Fens gekoesterd heb, beken ik dat ik hem, juist in de jaren waarin hij zijn 'Maandagstukken' schreef, ook als een obstakel beschouwde. Ik maakte in die jaren iets door wat achteraf een proces van kerstening genoemd kan worden – een *rite de passage*

waarvan het begin moeilijk te dateren is, maar dat resulteerde in mijn doop, en opname in de moederkerk, in mei 1999. Fens heeft een rol gespeeld in dat proces – door een ‘Maandagstuk’ ben ik de Augustinusbiografie van Brown gaan lezen, en meteen daarna de *Belijdenissen*. Zowel Brown als Augustinus is een geweldig psycholoog, beiden hebben een fijn zintuig voor de angst voor verandering die bij spirituele processen opspeelt – iemand die naar geloof begint te verlangen is vaak banger voor de persweeën van het geloof dan voor het geloof zelf. Ik kan Fens niet anders dan dankbaar zijn voor het stuk dat mij in, ik meen 1993, doorsluisde naar de, hoe dan ook, hardhandige bekeerder die Augustinus is. Tegelijkertijd zat het me dwars dat hij het christendom, waar hij met zoveel affiniteit over schreef, in de verleden tijd zette. De christelijke religie was, schreef hij keer op keer, een ruïne. Als we haar brokstukken bestudeerden, dan was dat uit historische en esthetische belangstelling. Ik herinner me dat hij me later – toen hij wist dat ik in de moederkerk was opgenomen – eens vertelde, in de drukte van de receptie na een prijsuitreiking, dat de mis hem in zijn kindertijd zijn eerste kunstervaring had bezorgd, ‘ik weet niet of ik dat een geloofservaring moet noemen’. Nu, twintig jaar later en even oud als hij toen, begrijp ik Fens’ terughoudendheid beter – zijn onwil, bijna, om een eigen ervaring religieus of mystiek te noemen. Hij heeft bij die gelegenheid dan ook niet gevraagd wat geloven nu eigenlijk voor mij inhoudt. Gelukkig maar, ik heb die vraag nooit anders dan stotterend en met een gevoel van zelfverloochening kunnen beantwoorden. Maar

toen, na afloop van deze enige gesprekachtige dialoog die we ooit gevoerd hebben, ben ik me zijn antwoord gaan herinneren als iets wat bekeerlingen vreselijk ergert: geloofsrelativisme.

Het leek soms of hij het katholicisme voor nieuwe bewoners onbewoonbaar verklaarde – het huis is er nog wel, maar het dak zit er niet meer op. In zijn stukken schreef hij bij herhaling dat we de mystieke eenheid, die religieuze schrijvers uit de middeleeuwen en later (Gerard Manley Hopkins) leesbaar maakten, niet meer konden navoelen. ‘Zij hebben het als werkelijk beleefd. Die beleving is uit de cultuur verdwenen.’ Dat waren dingen die ik niet wilde horen – als je je ontfermt over religieuze brokstukken, dan resoneren die toch met een eigen, hoe zeg ik dat, beleving – met een religieuze denkbeweging? Die nu nog, of nog altijd, van kracht is? Of die nu gedeeld of beleefd wordt door de cultuur of niet? Bij Kierkegaard kwam ik deze vraag tegen: ‘Is het wel de moeite waard om dat uit het verleden te onthouden wat niet in de tegenwoordige tijd kan worden overgezet?’

Het was alsof dat wat ik *werkelijk aan het beleven* was, of laat ik zeggen: alsof dat waar ik in dit eerste stadium van mijn kerstening naar verlangde – en dat was niets meer of minder dan de werkelijke aanwezigheid van God (een verlangen dat na mijn doop alleen maar is gegroeid) – door Fens werd beschouwd als nostalgie. *Is uit de cultuur verdwenen*, en wie zich er toch mee laat beheppen, lijdt aan een ziekte van toen. Zelfs het werk van Graham Greene was, juist waar het om het religieuze ervan ging, volgens

Fens in de mist van de jaren veertig en vijftig aan het verdwijnen. De ware beleving van het christendom lag aan scherven. Hij had de taak op zich genomen om de scherven te bewaren, en zo leesbaar mogelijk te laten zijn – maar scherven waren het, brokstukken van een vaak weergalozе, en om in zijn superlatieve terminologie te blijven: superieure schoonheid – maar ook: brokstukken van iets wat, ongeveer zoals Nederlands-Oost-Indië, aan een tempo doeloe ten prooi was.

Ik chargeerde, ongetwijfeld, ik had in mijn heidense kersteningsijver *behoefte* aan obstakels – en ik neigde ertoe om, bij wijze van interne provocatie (ik heb het nooit hardop beëssayeerd), Fens op één hoop te gooien met zijn generatiegenoten die van de moederkerk waren weggedreven en die liever bevrijd, verweesd en zondeloos waren dan weer op de knieën te gaan en de aloude schuld te belijden en de vermoorde Godmens om vergeving te vragen. Terwijl dát was waar ik op afstevende, door steeds vaker en ten slotte wekelijks naar de zondagsmis te gaan, in aanraking te komen met priesters, door *Stille Omgang* van Willem Barnard te lezen, en Romano Guardini's *De Heer* en Dostojevski's *De gebroeders Karamazov* en Chestertons *Orthodoxie* en *A Burnt-Out Case* en *The End of the Affair* van Graham Greene en Reves *Brieven aan Josine M.* en de poëzie van Les Murray, en door die van Ida Gerhardt te herlezen, en alles van C.S. Lewis, van wie ik bijna een decennium lang ben gaan houden als Harry Potter van Dumbledore en, natuurlijk, natuurlijk, door de romans en de verhalen van Suzaku Endo soldaat te maken.

Suzaku Endo heb ik niet aan Fens te danken, en in het register van de biografie ontbreekt zijn naam, meteen na Joop van den Ende – die daar, by the way, staat omdat Fens hem ‘de lakei van de leverpastei’ heeft genoemd.

Endo is, net als Fens, een geboortekatholiek, zij het zes jaar ouder, en net als Fens is hij vaderloos grootgebracht door een vrome moeder, onder materieel schrale omstandigheden. Allebei zijn het levenslange rokers geweest, zoals zoveel mensen van de oorlogsgeneratie. Anders dan Fens had Endo als kind zo lang als hij zich herinnerde een diepe, vooral fysieke weerzin tegen het moedergeloof – de heerlijke kunstervaring in de Chassékerk van voor de oorlog is Endo niet overkomen. Integendeel, de opgroeiende Endo is het geloof van zijn moeder gaan beschouwen als ‘iets uit een verleden dat niets met het onze te maken had’. Dat zijn zijn eigen woorden, in een autobiografisch verhaal waarin hij vertelt hoe hij, enig kind, veel te laat thuiskomend na een avondje met een pubervriend – een avondje waarop hij voor het eerst porno had gezien – zijn moeder dood aantreft. Het gaat niet om de porno, het gaat om hoe de zoon de moeder haatte, haar en haar vreugdeloze, rozenkransverslijtende, angstige katholicisme.

En het gaat erom dat hij beseft dat zij van hem hield terwijl hij haar haatte.

Als hij, met een plotselinge, ontsluitende kracht – waar Endo heel weinig woorden aan besteedt – haar mateloze liefde beseft, is het alsof zij voor hem gestorven is. Je weet

terwijl je het leest dat dit niet waar is, ook Endo weet dat, hij is de laatste om te beweren dat het lijden van de moeder *zin heeft gehad*, en toch begrijp je wat de zoon bedoelt als hij zich ontsteld en beschaamd afvraagt of zijn moeder voor hem gestorven is.

Endo is na de oorlog en na de dood van zijn moeder met een aantal romans en verhalen de chroniqueur geworden van de begintijd van de Japanse Kerk – met romans die spelen in de decennia rond 1600, toen Portugese jezuïeten vanuit het Indiase Macao de bevolking kwamen bekeren. Aanvankelijk met groot succes. Het kwam de missionarissen voor als had de heersende religie van het land – het shintoïstische boeddhisme – de geesten rijp gemaakt voor de Mensgeworden God uit het Westen, en vooral voor de verering van Maria. Maar na enkele decennia ontstond de gewelddadige wrijving waar Endo's beroemdste roman over gaat: *Stilte* (1966).

Onlangs is de film naar deze roman, van Martin Scorsese, uitgekomen in Nederland. Een film om, gezien de te verwachten wreedheden, als een berg tegen op te zien, maar waar we, net als na *Twelve Years a Slave* of *Son of Saul*, toch levender vandaan zouden kunnen komen dan we er naartoe gingen.

Hoe dan ook, er kwam een wisseling van de staatsmacht, en de nieuwe *shogûn* werd een wrede, sadistische vervolger van de prille christenen. Die vervolger heet Inou-e, en is een van Endo's fascinerendste gestalten geworden – een personage even verontrustend, intelligent en rationeel als Dostojevski's Groot-inquisiteur.

Inou-e is de man die de *fumi-e* heeft geïntroduceerd. Dat is een iconachtige schildering van het gelaat van Christus, waar mensen die verdacht worden van christendom op moeten trappen om te bewijzen dat ze hun geloof hebben afgezworen. In *Stilte* wordt de laatst overgebleven, niet uitgeroeide priester, Sebastian Rodrigo, aan dit ritueel onderworpen terwijl zijn (Japanse) geloofsgenoten – vissers en keuterboeren die en masse weigeren te trappen – tot de dood erop volgt worden gefolterd. Als Rodrigo trapt, zullen ze worden vrijgelaten. Het is een scène die Pasolini's *Salò* naar de kroon steekt, en op papier al onverdraaglijk is. Alles in je roept: wat heb ik hiermee te maken, met dit historische uithoekje van het Rijke Roomsche Leven.

Uit het feit dat Inou-e (die zelf tot de christenen heeft behoord) de *fumi-e* heeft uitgevonden, blijkt dat hij heel goed begrijpt wat het christelijke geloof inhoudt. En meer dan dat: alleen iemand die zelf gevoelig is geweest voor de gestalte van Christus, en voor de liefdesbetuiging die het lijden impliceert, kan bedenken hoe verschrikkelijk het is om op het symbool van dat lijden te trappen. Inou-e probeert van degenen die hij vervolgt de verrader te maken die zichzelf kennelijk is geweest.

In een toneelstuk, *The Golden Country*, waarin de figuur van Inou-e meer wordt uitgediept dan in *Silence*, vuurt hij een reeks vlammende vragen af op de priester, die hij tot trappen op de *fumi-e* probeert aan te zetten: Waarom moet je zo lijden? Wat is de zin ervan? Wat heeft jullie manier van leven voor zin? Doen jullie het voor God? Maar waarom laat die mij dan toe? Wat als Hij niet

bestaat? Wat had jullie verzet tegen mijn marteling dan voor zin? En als God barmhartigheid is, waarom toon jij dan geen barmhartigheid jegens de mensen die je bekeerd hebt? Als jij op Christus trapt, houdt hun foltering op...

Degene die mij in aanraking heeft gebracht met *Stilte*, Bas Heijne, zei dat het 't meest aangrijpende boek over lafheid' is dat hij kende, 'en over schuld'.

Ik zei het: een lezing in de geest van Fens is een lezing uit enthousiasme.

We weten allemaal wat schuld is – hoe het voelt om zonder het gedaan te hebben toch aandeel te hebben in het lijden van een ander. We hoeven geen belijdend katholiek, zelfs geen brokstukkengelovige te zijn om te begrijpen wat Rodrigo ervaart als hij ten slotte bezwijkt en op de fumi-e trapt. Even groot als de mortale angst die hem vrijwel van zijn verstand en zijn wil berooft is het bewustzijn van schuld, maximale schuld. En het is maar een plaatje! Verf, een klunzig gelaat, een plankje! Toch is het Rodrigo te moede alsof hij op een persoon, een mens, een ademend lichaam gaat staan. En terwijl hij al besloten heeft te trappen, hoort hij de fumi-e zeggen: 'Trap maar! Trap maar! Ik ben er om door jullie vertrappt te worden.'

Ik schrijf dit in de dagen na Kerstmis 2016. De Sloterpas waar ik boven woon is verdwenen in dikke mist. Ik kan wijzen naar de denkbeeldige overzijde, naar Amsterdam-West, waar Fens geboren en getogen is.

Sinds ik de biografie van Wiel Kusters heb gelezen, ben ik gaan beseffen hoezeer het bij Fens nooit *niet* om de moederkerk heeft gedraaid. ‘Je kunt je geloof verliezen, maar niet je geloofswereld,’ heeft hij later gezegd. Daar kan ik niet over meepraten – ik kom niet uit een geloofswereld, een geboren katholiek zal ik nooit zijn. Wel weet ik dat ik de pijn van ongelooft nooit heb gekend tot ik begon te geloven. Zo zegt Christian Wiman het, in zijn boek *Mijn heldere afgrond*. Soms is het alsof de pijn van ongelooft voor mij hetzelfde is als geloof. Gelukkig is daar de ruïne van de moederkerk, het onverstoorbare restant van de geloofswereld – in haar liturgie kan ik me bergen voor de nooit *niet* opspelende angst voor de afgrond van geen geloof.

De biografie heeft heel wat van mijn Amsterdamse vrienden en bekenden (inclusief mijzelf) verbaasd: hoe goed ze Fens ook kenden, en hoe vaak ze hem ook lazen, ze hebben de doordeseming met godsdienst en Kerk van zijn leven niet kunnen peilen. In die zin heeft hij zijn gelijk gehaald: ‘Die beleving is uit de cultuur verdwenen.’ En dat is fascinerend: ik vind dat de biografie de ambiguïteit van Fens’ leven voelbaar maakt, in zekere zin ‘van binnenuit’. Hij hield als intellectueel nu eenmaal van van God losgeraakte mensen, op het jaloerse af. Zijn begoocheling door Wolkers, al vroeg, spreekt boekdelen. Als je geloofloos was, dan kon je denken dat hij zichzelf van zijn godsdienst liet glijden – maar de biografie maakt duidelijk dat hij in een polariteit leefde: het geloofloze is nooit in de plaats van het (allengs steeds minder geprak-

tiseerde) godsdienstige gekomen, maar het ontwikkelde zich ernaast of ertegenover.

Ik weet nu dus dat ik in de geest van deze tweespaltige man handel als ik mijn missaal – ongetwijfeld het brokstuk der brokstukken van de ruïne – open om te zien wanneer in het kerkelijk jaar ik deze lezing zal uitspreken, en zie dat het vandaag kort na Maria-Lichtmis zal zijn. In de dichte mist glimlacht Fens. Hier zou hij wel raad mee geweten hebben, hier zit een stukje in.

Het kerkelijk jaar is een zeer omvangrijk kunstwerk waar eeuwenlang aan is gewerkt, en nog altijd aan gewerkt wordt. De twee Romeinse missalen waar het in opgetekend is, tellen samen bijna 2800 pagina's. Van deze tekst worden elke dag strofen, in de vorm van missen en diensten, uitgesproken, het hele jaar door, te beginnen vier weken voor Kerstmis om vervolgens, via vastentijd, Goede Week, Pinksteren en enkele tientallen zondagen door het jaar uit te komen in de Christus-Koningmis, eind november – waarna de advent, het viertal zondagen voor Kerstmis, weer begint. Het is een prozagedicht, een scenario voor een voorstelling, een handleiding voor bediening van sacramenten, een grote gebedenscheurkalender. Het is een uurwerk van een tijd die evenwijdig aan onze klokkentijd verstrijkt. De dichter Les Murray zegt dat een religie een groot gedicht is, en een gedicht een kleine religie. Van dit grote, oneindige gedicht is hoe dan ook de eerste regel de laatste, en het laatste couplet het eerste. Er wordt onophoudelijk gewacht; iedere opkomst is het begin van

een nieuwe afwachting. Alles wordt geopenbaard en blijft toch onbegrepen. Alles is hier midden, met altijd aan alle kanten evenveel tijd eromheen. Wat hier herinnerd wordt, moet nog gebeuren. Het bestaat niet alleen uit woorden, maar ook uit gebaren, rituelen en gezangen, uit handopleggingen, zalvingen, onderdompelingen, zelfs uit optochten, choreografieën en geuren. Maar vooral bestaat het uit herhalingen. Elke mis is de theatrale, symbolische voltrekking van steeds dezelfde afgrijselijke, onaanvaardbare gebeurtenis die nooit helemaal ten volle door wie dan ook begrepen is: de moord op God, gepleegd door mensen die bang en laf zijn, en die om vergeving vragen bij diezelfde God, ook al is het in het geheel niet zeker of Hij bestaat.

Als Fens mij vanuit zijn mist vroeg wat geloven voor mij nu eigenlijk inhoudt, dan zou ik deze woorden van Endo paraat willen hebben, uit zijn boek *De Samoerai*: ‘Volgens mij leeft er ergens in het hart van de mensen een verlangen naar iemand die je hele leven bij je blijft, iemand die je nooit verraadt, nooit in de steek laat – al is die iemand maar een schurftige hond. Die iemand werd ter wille van de mensheid zo’n rampzalige hond.’ En ik zou er, ten overvloed, aan willen toevoegen: die iemand is mijn God omdat hij geleden heeft. Tot in het uur waarin hij zich door God verlaten wist. Ik ben een mens, ik weet dat hij weet dat ik, net als vrijwel iedereen, deelgenomen zou hebben aan het proces dat tot zijn dood heeft geleid, dan wel, uit angst voor mijn eigen hachje, mij van hem afgekeerd, geloochend of verraden zou hebben. Ik sta bij hem in het krijt. Ook als hij in werkelijkheid nooit heeft bestaan. Ook als hij, net als ko-

ning Lear, of Antigone, Aeneas of Don Quichot, uit duimen van schrijvers gezogen is, sta ik bij hem in het krijt. Meer kan ik er bijna niet over zeggen – hij is gestorven voor mij –, en de Kerk, met zijn rituelen en sacramenten, en de theologie, en de poëzie van George Herbert en Czeslaw Miłosz en van Fens’ diepbemide Gerard Manley Hopkins, en de laatste essays van Frans Kellendonk, en de oudejaarsconferentie van Herman Finkers en de stukken van Désanne van Brederode, Benno Barnard, Stephan Sanders, Marjoleine de Vos. Het is allemaal, en meer, heus, er wordt niet alleen *over* religie geschreven, maar ook van binnenuit naar geloof gezocht – al is het maar om de pijn van niet kunnen geloven te vertolken – en ook al klinkt niemand hetzelfde, het is allemaal één respons afkomstig uit één brein – één respons op de gebeurtenis waar het allemaal mee begonnen is, en blijft beginnen: de dood door mensenhanden van God, het lijden van wie voor ons gestorven is. Een respons. Op een mysterie. Geen antwoord, of oplossing, of verklaring.

Maria-Lichtmis is altijd precies veertig dagen na Kerstmis – de dag, dus, waarop boreling Jezus (voor de geïnteresseerde buitenstaander: dit kind is dezelfde als de man die uiteindelijk vermoord zal worden) door zijn ouders naar de tempel is gebracht om aan God gewijd te worden. Iedere joodse boreling overkwam dat – het hoorde bij het synagogische jaar waar het christelijke kerkelijk jaar op voort is gaan borduren. En tijdens die wijding gebeurde er iets bijzonders, iets waar ik me nu al, terwijl het nog maar een dag na de geboorte is, en bijvoorbeeld zijn besnijdenis nog gevierd

moet worden, op verheug: het *Nunc dimittis* zal gezongen worden. Vondel vertaalt de eerste zin van dat lied met:

Vergun, o God, op zijn bede
Na uw belofte, uw' knecht verlof.

Bach heeft er een cantate-aria van gemaakt, *Ich habe genug*, te zingen door een bas-bariton, die eigenlijk altijd heel stevig en stemvast klinkt. Je zou de partij wel eens gezongen willen horen door echt een oude man. Iemand van wie je denkt: dit doet hij op zijn laatste restje adem. Want dát is de scène. In de tempel hangt een grijsaard rond, iemand van wie we in onze tijd van rendement en praktische oplossingen zouden zeggen dat hij *klaar met leven* is. Hij heet Simeon. Hij wacht op de dood – maar eens heeft een stem, of een engel, tegen hem gezegd dat hij niet zou sterven alvorens de Verlosser gezien te hebben. Het is een van de memorabele momenten waarop in de Schrift hoge ouderdom met een boreling wordt verbonden – zie Sara en Abraham, Elisabeth en Johannes.

Lucas, de evangelist door wie wij deze episode kennen, vertelt niet wat Simeon zich voorstelde bij 'de Verlosser zien'.

Joseph Brodsky zegt het, na in het Mauritshuis één van Rembrandts versies van de scène gezien te hebben, zo:

Alleen bij het kind viel toevallig een straal
van licht op zijn haar, maar hij wist nog van niets
en brabbelde slechts wat in vredige sluimer,
te ruste in Simeons stevige armen.

Het was aan de oude verkondigd dat hij
het duistere dal van de doden niet zien zou,
voordat hij de Christus des Heren gezien had.

En zo was geschied. Toen sprak Simeon: 'Laat nu

uw dienstknecht, Gij Here, indachtig uw woord,
in vrede vertrekken, want nu is het kind
gezien door mijn ogen, dit heil, alle volken
ten aanzien, door u toebereid: immers hij is

uw voortzetting, hij is de bron van het licht
voor heidense stammen en Israëls roem.'

En Simeon zweeg nu. Er daalde een stilte,

Slechts scheerde van wat hij gezegd had de echo

nog langs het gebinte hoog boven hun hoofd
en cirkelde suizelend enige tijd
in 't koepelgewelf rond, zoals soms een vogel
wel opvliegen kan, maar dan niet meer kan dalen.

Ze voelden zich vreemd. Het gesprokene was
al niet minder vreemd dan de stilte. Verward
volhardde Maria in zwijgen. 'Wat woorden...'

En Simeon sprak, toegewend naar Maria:

'Zie, deze die nu aan je boezem nog rust
zal velen tot val of opstanding zijn,
de oorzaak van tegenspraak, voorwerp van twisten.
Hetzelfde metaal dat zijn lichaam, Maria,

zal pijnigen, zal ook doorwonden jouw ziel,
opdat door die wonde je zult gaan verstaan
hetgeen overlegd wordt in harten van mensen,
en oog krijgt voor al wat daar diep ligt verborgen.*

Het gedicht gaat verder – na zijn woorden loopt Simeon de tempel uit, ‘niet het geraas/ van het straatlawaaï in, maar het doofstomme doodsrijk’. En: ‘Hij hoorde hoe de tijd zijn geluiden verloor.’

En Simeons ziel droeg het beeld van het kind,
de stralende krans rond het donzige kruintje,
afdalende over het pad van het doodsrijk,

als fakkel de pikzwarte duisternis in,
waar nimmer tevoren ooit iemand zijn weg
op enige wijze had kunnen verlichten.

De fakkelvlam blaakte. Het pad raakte breder.

Jaarwisseling 2016/2017

* Uit: *Strohalmen voor de lezer*, een ruime keuze uit Brodsky's gedichten, samengesteld en geannoteerd door Kees Verheul, vertaling Robert Jan Braat, De Bezige Bij 2015.

Leven om te lezen, lezen om te leven is de volledige tekst van de derde Kees Fens-lezing, die op 8 februari 2017 door Willem Jan Otten werd uitgesproken in de Rode Hoed te Amsterdam op uitnodiging van de Kees Fens Stichting.

Copyright © 2017 Willem Jan Otten/
Athenaeum—Polak & Van Gennep,
Spui 10, 1012 WZ Amsterdam

ISBN 978 90 253 0793 6
NUR 320

www.uitgeverijathenaeum.nl

